

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2663-4619/64/76-78>

Türkan Baba qızı Qəniyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
magistrant
qenizadeturkan@gmail.com

IX SİNİF BİOLOGİYANIN TƏDRİSİNDƏ ROLLU OYUNLAR METODUNUN TƏDBİQİNİN İMKAN VƏ YOLLARI

Açar sözlər: ahəngdar şəxsiyyət, IX sinif biologiyasının tədrisi, rollu oyunlar metodu, dərs nümunəsi

Possibilities and ways of application of the method of role-playing games in teaching biology of IX grade

Summary

I emphasized. The way of harmonious personality development pass from quality education. After, possible ways to present role-playing games in the teaching of ninth-grade biology and difficult topics with role-playing games explained on base of an example

Key words: *harmonious personality, 9th-grade biology teaching, method of role-playing games, lesson an example*

Təhsilin əsas vəzifələrindən biri Azərbaycan dövləti qarşısında öz məsuliyyətini dərk edən, xalqın milli ənənələrinə və demokratiya prinsiplərinə, insan hüquqları və azadlıqlarına hörmət edən, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirməkdir. Ahəngdar şəxsiyyətin inkişaf yolu məhs təlimin səmərəli və keyfiyyətli qurulmasından keçir. Səmərəli və keyfiyyətli təlimin reallaşması, xüsusi ilə IX sinif biologiyasının tədrisində keyfiyyətli nəticənin alınması fəal təlim metodları əsasında öz əksini tapır. Fəal təlim metodlarından beyn həmləsinə daha çox isdifaədə yer verilir. IX sinif biologiyasının tədrisində rollu oyunların tətbiqi sanki kölgədə qalır. Amma IX sinif biologiyada bir sıra mövzular mövcuddur. Bu mövzuların məhs rollu oyunlar əsasında reallaşmasına ehtiyac duyulur.

Həmin mövzuların siyahısı

- Zülalların xassələri və bioloji funksiyalar
- Hüceyrə strukturları və onların funksiyaları
- İnsanın formalaşmasında sosial amillərin təsiri
- Düşüncəli fəaliyyət, nitq, tətəkkür
- Ali sinir fəaliyyətinin əsas tipləri
- Orqanizmin yaşayış mühiti, ekoloji amillər

Rollu oyunların tətbiqinin vacibliyini dahi şairlərimizin Məhəmməd Füzulinin "Meyvələrin söhbəti", Mirzə Ələkbər Sabirin "Ağacların bəhsi "təmsillərində rast gələ bilərik. Biologiya fənni həyatla bağlı olduğu üçün rollu oyunların tətbiqini görmək daha rahatdı. IX sinifdə rollu oyunlarının səmərəli tətbiqini reallaşdırmaq üçün rollu oyunlar haqda məlumat verib, səmərəli tətbiqini nümunə əsasında ön plana çəkirik.

Rollu oyunlar nədir?

Rollu oyun – hər hansı bir problemə müxtəlif aspektdən yanaşma tərzidir. Bu metodda şagirdlər müxtəlif rolları öz üzərinə götürür, hər hansı hadisəni müxtəlif aspektdən qiymətləndirirlər. Metodun tətbiqində əsas məqsəd şagirdlərin nəzəri biliyini birbaşa praktik fəaliyyətə yönəltməkdir. Şagirdlər bu metodla məlumatı qeyri-adi qavrayır və yadda saxlayırlar. Həminin təlimin başlıca faktoru olan öyrənilən mövzu üzrə ünsiyyət çıxış edir. Bu oyundan əldə olunan başlıca keyfiyyət emosional təəssüratın yaradılmasıdır. Rollu oyunların iki növü var. Strukturlaşdırılmış və strukturlaşdırılmamış. Strukturlaşdırılmış rollu oyunun ssnerasi əvvəlcədən hazırlanır və gözlənilən nəticəsi vardır. Strukturlaşdırılmamış rollu oyunda isə şagirdlər öz planlı ssenarilərini seçməkdə azaddırlar. Strukturlaşdırılmış rollu oyunlar bir neçə mərhələ üzrə hazırlanır.

Həmin mərhələlərə aiddir:

- Motivasiyada oyunun mövzusu, iştirakçılar müəyyən edilir.
- Rolların təsviri olan kartlar hazırlanır.
- Şagirdlər arasında rollar, vəzifələr bölüşdürülür.
- Tapşırıqlar verilir, oyunun gedişi müəyyənləşdirilir.
- Məzmun və müxtəlif obrazların rolunu təqdim edən hekayəçi, seçilir, əsas fəaliyyət başlayır.
- Qruplar və ya sinif üzrə tapşırıq izah edilir.

➤ Oyun başlayır, səhnə götürülür, sonda müzakirə aparılır.

Rollu oyunların tətbiqi zamanı yarana bilən problemlər:

➤ Mövzu və məqsəd aydın olmaması problemi

➤ Rola girmək problemi

➤ Söz ehtiyatının azlığı problemi

➤ Vaxtın düzgün bölüşdürülməməsi problemi

➤ Vasitələrdən düzgün istifadə edilməməsi problemi

➤ Yaradıcı yanaşılmama problemi

Rollu oyunların tətbiqi ilə qazanılan bacarıqlar :

➤ Təqlit etmək, fəaliyyət və hadisələri yaratmaq bacarığı

➤ İncəsənət yolu ilə məlumat əldə etmək bacarığı

➤ Problemə digər adamların gözü ilə baxmaq

➤ Tənqidi və yaradıcı tənqidi formalaşması, qarşılıqlı ünsiyyət bacarığı

Rollu oyunun IX sinif biologiyasının tədrisində səmərəli tətbiqini görmək üçün "Düşüncəli fəaliyyət, nitq, tənqidi" adlı nümunəvi mövzu əsasında baxaq.

Nümunə

Sınıf: IX

Mövzu: Düşüncəli fəaliyyət. Nitq. Tənqidi.

Alt standart: 3.1.2. İnsanın ali sinir fəaliyyətinin mexanizmini şərh edir və təqdimatlar hazırlayır.

Təlim nəticələri: Düşüncəli fəaliyyət" anlayışını şərh edir.

Nitq və tənqidi əməliyyatlarının növlərini təsvir edir, mexanizmini şərh edir.

İnteqrasiya: 1. Fəndaxili inteqrasiya: Ali sinir fəaliyyəti. Şərtsiz reflekslər

Şərti reflekslər. reflekslərin tormozlanması.

2. Fəndlərarası inteqrasiya: Az.dili.-1.1.1; H.B.-2.1.1; Ədəbiyyat.

Təlimin forması: kollektiv iş.

Təlimin üsulları: Beyn firtınası, müzakirə, rollu oyun.

Resurslar: Dərslük, paylama materialı, İKT.

Dərsin mərhələləri

I. Motivasiya: İnsan düşünür. Biz hamımız insan cəmiyyətinin bir üzvüyük. Bir-birimizi anlamaq üçün ünsiyyət qurmalıyıq. Görəsən ünsiyyətin qurulması, bir –birimizi anlamağımız nəyin hesabına baş verir.

Tədqiqat sualı: Düşüncəli fəaliyyət nə deməkdir?. İnsanda düşüncəli fəaliyyətin xüsusiyyətləri nədən ibarətdir?

II Tədqiqatın aparılması: Düşüncəli fəaliyyət, nitq və tənqidi öz vacibliyini ortaya qoydu. Birinci olaraq düşüncəli fəaliyyət cavab verdi:

- İnsan çox düşünmə cavab sadədir.

İnsan soruşdu:

- necə?

Düşüncəli fəaliyyət cavab verdi:

- Mənim hesabıma baş verir. Əşya və hadisələr haqqında qanunauyğunluğu duymaq və yeni şəraitə tətbiq etmək xüsusiyyəti mənə aiddir. Ətraf mühitə uyğunlaşmanın ali formasıyam. Bu cəhətdən davranışında nəzarət edirəm. Buna görə mən əsasam.

Bu fikirləri eşidən nitq dedi:

- Ey!. Düşüncəli fəaliyyət ən vacib mənəm. Çünki mən əşya və hadisələri ifadə edən sözlərdən təşkil olunmuşam. İnsan!. Sən, duyğu orqanların vasitəsilə qavradığın hər şeyi sözlə ifadə edirsən. Mənim iki formam var. Yazılı və şifahi. Şifahi formamın formalaşmasında sol yarımkürələrin alın payı, yazılı formamın formalaşmasında isə gicgah və tənqidi payları iştirak edir. Mənim hesabıma siz insanlar məlumatları bölüşür, biliklərinizi gələcək nəsllə ötürürsünüz.

Bu fikirləri duyan tənqidi cavab verdi:

- Nitq yaman özünü təriflədin. Cəmiyyətdən təcrid olunan uşaqlar danışa bilmir. Ən vacib mənəm. Əşya və hadisələrə qarşı münasibəti bildirirəm. Mən mücərrəd oluram. Özümdə 6 prosesi yəni analiz, sintezi, müqayisə, mücərrədləşdirmə və ümumiləşdirməni birləşdirirəm.

Altı proses arasında çaxnaşma düşür.

Analiz dedi:

- Mən olmasam əşya və hadisələri xəyalən hissələrə ayıra bilməyisiz.

Sintez dedi:

- Əsas mən olmasam hissələri və xüsusiyyətləri birləşdirə bilməssiz.

Müqayisə dedi:

- Əşya və hadisələri bir-birindən fərqləndirə bilməssiz.

Müccərrədləşdirmə dedi:

- Əksinə mən olmasam bir əlaməti digərindən ayıra bilməssiz.

Analiz dedi:

-Müccərrədləşmə mənim hesabıma bir əlaməti digərindən ayırd edə bilərsiniz.

Ümumiləşdirmə dedi:

- Əsas mənim çünki, əşya və hadisələri xəyalən mühüm əlamətlərinə görə birləşdirərəm.

Nitq qəzəblənərək təfəkkürə dedi:

- Sənin o müccərrəd forman mənim iştirakımla baş verir. Sözlər olmasa əşya və hadisələr haqqında təsəvvür olmaz.

Eyni anda düşüncəli fəaliyyət aqresiyasını təfəkkürə bildirdi.

Düşüncəli fəaliyyət dedi:

- Mənim yüksək şəkildə inkişafımın nəticəsidir.

İnsan deyilənləri təhlil edərək, yaranan konflikt aradan qaldırır dedi:

- Hər birinizi dinlədim, hamınız vacibsiniz. Bir-birinizlə daim vəhdətdəsiniz. Ünsiyyətin qurulması və bir-birimizi anlamaq sizin hesabınıza baş verir.

III. İnformasiya mübadiləsi: hər bir şagird öz rolu haqqında fikirlərini bölüşür. İnformasiya mübadiləsi baş verir.

IV. İnformasiya müzakirəsi: sinif və müəllimin iştirakı ilə təhlillər aparılır, müsbət və mənfi cəhətlər ortaya çıxarılır nəticə etibarlı ilə fikirlər müzakirə olunur.

V. Ümumiləşdirmə və nəticə: Bu mərhələdə fikirlər, məlumatlar ümumiləşdirilərək mövzuya yekun nəticə vurulur. Həmin nəticə aiddir: insan cəmiyyətində yaşamaqda, ünsiyyət qurmaqda, bir-birini anlamaqda düşüncəli fəaliyyətin, nitqin, təfəkkürün rolu əvəz olunmazdır. Həmçinin şagirdlərdə düşüncəli fəaliyyətin nə olduğunu, şərti refleksdən fərqi, ikinci signal sistemi olan nitqin növlərini, təfəkkür əməliyyatları haqqında tam təsəvvür formalaşdı.

VI. Yaradıcı tətbiqetmə: Düşüncəli fəaliyyət, nitq və təfəkkürün insan həyatında əhəmiyyəti mövzusunda təqdimat hazırlayın.

VII. Qiymətləndirmə və refleksiya: standartlardan meyar çıxarılıq. Həmin meyarlara aiddir: şərh etmə və təqdimat hazırlama.

Refleksiya sualları:

➤ Bu dərs xoşunuza gəldi mi?

➤ Dərsin hansı hissəsi sizdə daha çox təəssürat yaratdı?

Problemin praktik əhəmiyyəti: IX sinif biologiyasının tədrisində rollu oyunların tətbiqi ilə mövzunun şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsi, onlarda praktik təfəkkürü formalaşması aiddir.

Problemin aktuallığı: Dövr dəyişdikcə, inkişaf etdikcə təhsil sistemi də dövrün tələbinə uyğun olaraq dəyişir. Bir sözlə zamanla uzlaşır. Texnologiyanın inkişafı biz insanlara müsbət təsir göstərdiyi kimi, mənfi təsir də göstərir. Sosial şəbəkənin geniş istifadəsi ünsiyyəti ikinci plana atmışdır. Uşaqlarda canlı ünsiyyət virtual ünsiyyət formalaşmışdır bu da əməkdaşlığın qurulmamasına, özünə qapanmağa gətirib çıxarır. Məhs rollu oyunların tətbiqi həmin texnologiyanın mənfi cəhətlərini aradan qaldırılmasında canlı ünsiyyətin yaradılmasında, əməkdaşlığın qurulmasında böyük rol oynayır. Bəzən problem olaraq şagirdlərin yaş xüsusiyyəti ortaya atılaraq rollu oyunların istifadəsini səmərəsiz kimi göstərilir. Lakin belə deyildir. IX sinif biologiyasının tədrisində rollu oyunlarının tətbiqini tələb edən mövzular mövcuddur. Həmin mövzuların adlarını işıqlandırdım. Rollu oyunların tətbiqinin vacibliyini hətta dahi şairlərimizin əsərlərində şahid ola bilərik. Şagirdlər artıq çətin mövzuları rahat mənimsəyə bilir, problemi rahat təhlil edə bilir, yamsılama qabiliyyətinə malik olmaqla özlərini rahatlıqla ifadə edə bilir. Fikrini rahat ifadə edə bilmək üçün söz ehtiyatına daha çox müraciət edir. Tənqidi, məntiqi və yaradıcı təfəkkürü formalaşır.

Ədəbiyyat

1. IX sinif biologiya dərsliyi. Bakı 2019
2. IX sinif biologiya fənn kirukulumu. Bakı 2019
3. Ə.Hüseynov, M.Əliyənnağlı. Biologiyanın tədrisinin ümumi və xüsusi metodikası. Bakı 2007
4. Ə.Hüseynov, M.Əliyənnağlı. Biologiya tədris metodikasının ümumi əsasları. Bakı 2009.
5. G.Hacıyeva. Biologiyanın tədris metodikasından mühazirələr. Bakı 2016

Rəyçi: prof. M.İlyasov

Göndərilib: 11.03.2021

Qəbul edilib: 18.03.2021